

A társadalmi szocializáció folyamat-rendszerének lényege, a VE-GA szerint

Bevezető:

Az ember egyrészt egyén, másrészt társadalmi lény. Egyénnek születik, társadalmi lény a társadalomban lesz, amely őt szocializálja (társadalmasítja). Ez azt jelenti, hogy egy igen nehezen leírható folyamatban belsővé teteti vele a saját normáit, szabályait, létezési módjait (kultúráját), hogy beillessze önmagába. A célja ezzel az, hogy legyen hasznos tagja a társadalomnak és valamennyire az is, hogy boldoguljon, sőt boldog legyen benne.

Ennek a szocializációnak része a nevelés. Ez alapvetően abban különbözik, hogy szándékolt, tudatos, sőt – egyesek szerint – tudományos alapú (mert hogy létezik olyan, hogy “nevelés tudomány”).

A szocializációt illetően ennek számos bonyolult megközelítése létezik. Ezek összessége kezelhetetlen. Egyikük sem felel meg annak a “vegás” alap-követelménynek sem, hogy egy értelmes szülőnek és tizenévesnek is érthető legyen.

Van két dolog, ami nagyon fontos. Az egyik az, hogy egy ember – gondoljatok magatokra – végtelen mikrokozmosz. Mit tudtak arról a szüleitek, hogy miket éltek meg „bent” és mit tudhattok Ti arról, hogy mi minden – örökölt, szerzett és éppen aktuális – „működik” a gyerekeitekben? A „tudatos nevelésük” így – a legjobb esetben – nem okoz kárt, de ritkán jó.

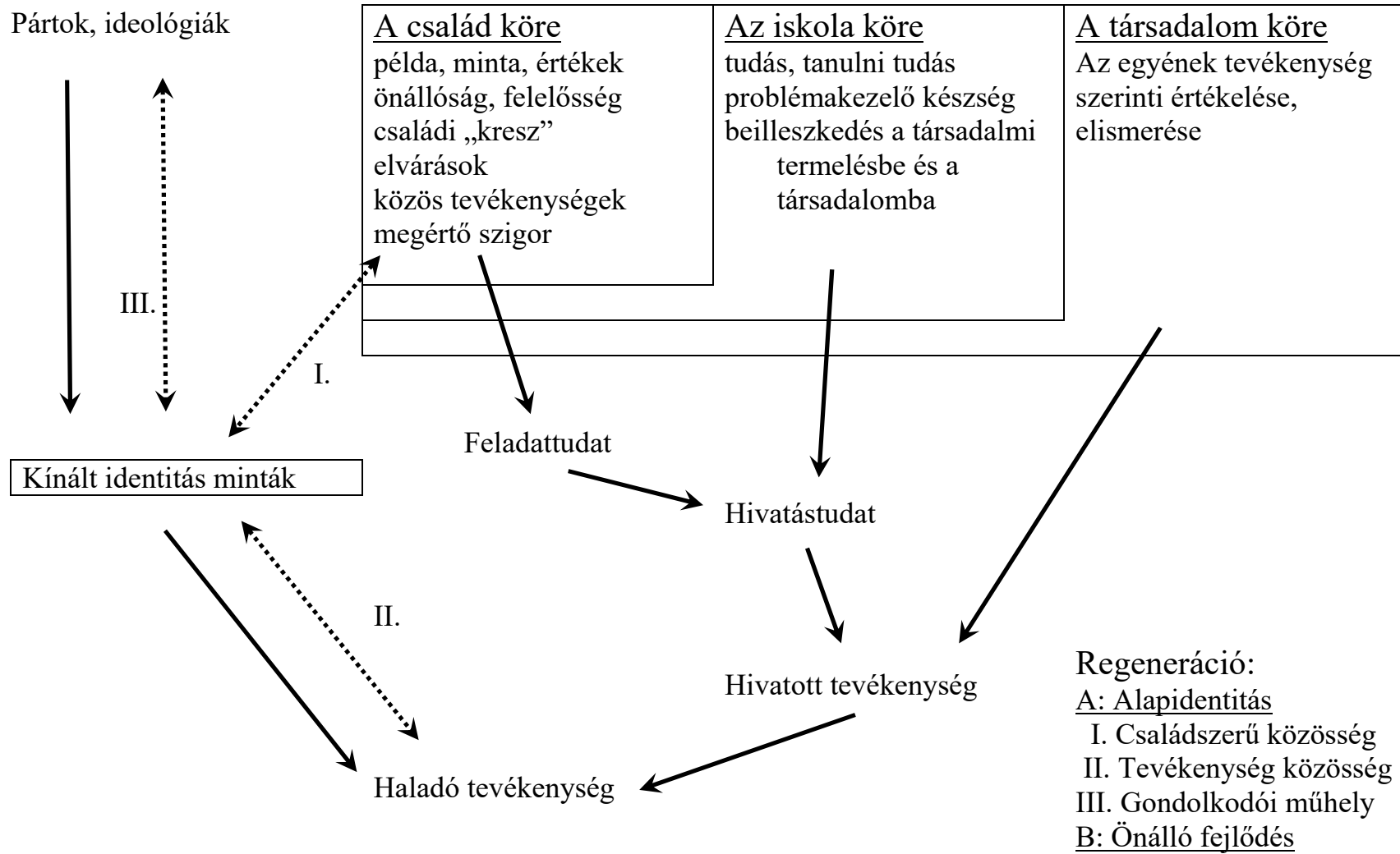
A legfontosabb szülői mérce talán az, hogy mennyire érzi jól magát az életében az ember gyereke – legyen bármilyen is – akkor, amikor már magának is gyerekei vannak.

I. kifejtési szint:

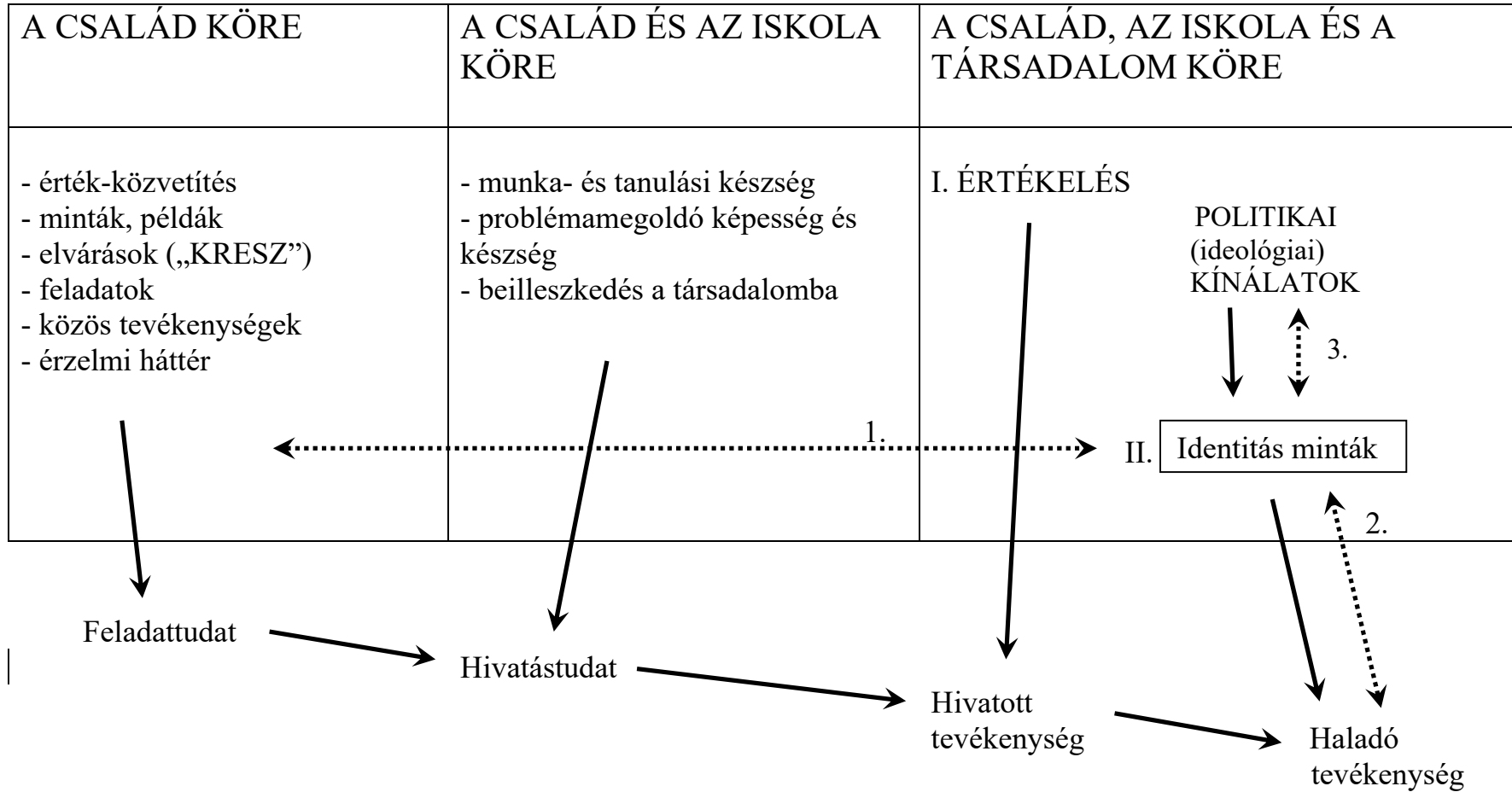
1. Az itt felvázolásra kerülő rendkívül egyszerű, de “működő” szocializációs folyamat-rendszert 1980 óta használom. Elsajátítandó a rajzos formája, ami itt két változatban szerepel. Az egyik az eredeti, amit én “szerkesztettem”. A másikat Ditti rajzolta föl 1986-ban. Sokkal később kiderült, hogy az övé fejleszthető tovább.

Azt kérem, hogy ezeket illetve ezeknek a logikáját tanuljátok meg. Ez teszi lehetővé azt, hogy ezt a két ábrát lényegében bármikor fel tudjátok rajzolni.

Szocializációs folyamatrendszer a VE-GA szerint (1980)

Szocializációs folyamatrendszer a VE-GA szerint (Ditti 1986)

II. kifejtési szint:

A kérdés az, hogy mi az a minimális törődés-tartalom, amit valakinek meg kell kapnia ahhoz, hogy nagyjából jó szocializációs pályát fusson be?

A másik kérdés az, hogy mi jelzi azt, hogy meg is kapta?

A harmadik kérdés pedig az, hogy mi a teendő, ha a „jelző” azt mutatja, hogy valamit nem, vagy nem elégséges mértékben kapott meg?

A sok szocializációs aktor közül három emelendő ki:

- **I.** a család
- **II.** a család és az iskola-rendszer
- **III.** a család, az iskola-rendszer és a társadalom

I. A család körében mit kell megkapnia a gyerekek és mi a jele annak, hogy meg is kapta?

A vele való minimális törődés-tartalmak a következők:

- A család múltjának, értékeinek, példáinak, mintáinak (identitásának) közvetítése.
- Világos elvárások, egyféle KRESZ érvényesítése. Mindenféle nevelhetőség későbbi alapjaként az utánpótlás és szoktatások világos rendje úgy, hogy rendezettek legyenek az öntudatlanul lehívott minták is.
- Közös játék és munka. Saját feladatok adása, megbeszélése.
- Stabil érzelmi háttér biztosítása. Okos megértés és tiszta szigorúság.

A megfelelő szocializáció jelzője az, ha a gyerek kb. hat éves korára iskolaérett lesz. Ennek minimuma az hogy a gyerekek eddigre feladat tudata alakul ki. Ez azt jelenti, hogy a számára elfogadott felnőttek kéréseit, elvárásait képes sajátta, belsővé tenni.

Az idővel természetesen a feladat tudatnak is jó tartalmilag fejlődnie. A végpontja valahol a személyes etikai tartás körül kereshető, aminek magva a működő lelkiismeret.

II. Mit kell okvetlenül megkapnia a diáknak az iskola-rendszerben és mi a jele annak, hogy végül is ezt megkapta?

A vele való törődés minimális tartalmai a következők:

- Olyan tudás illetve tanulási- és munkakészség kifejlesztése, ami módot nyújt a normális megélhetésre és a tevékenység-igény kielégítésére.
- A fejlődéshez való pozitív viszony illetve az egyéni és csoportos problémamegoldó készség és késztetés kialakulása.
- Beilleszkedési lehetőség a társadalmi-gazdaságba.

A megfelelő szocializáció jelzője az, ha a diák az iskola-rendszeri pályafutása végére felnőtt rangú, hivatástudattal rendelkező személyiséggé válik.

A hivatástudat a mindennapi valósághoz való olyan aktív viszonyt jelent, amely egyrészt önalkotó munka tevékenységekben jelenik meg. Másrészt egyéni és csoportos közéleti, politikai tevékenységekben realizálódik.

III. Mi az a minimum, amit okvetlenül meg kell kapnia a fiatal felnőtt embernek a társadalomtól és mi a jele annak, hogy ezt meg is kapta?

A társadalom vele való törődésének két alapvető tartalma van:

1. Lehetővé teszi azt, hogy a tevékenységét, munkáját a hivatása szerint végezhesse. Bizosítja azt, hogy az egyént a tevékenysége szerint értékeljék, aszerint meg is fizessék és így integrálódhat a társadalomba.

Ha ezt megkapja, annak az a jelzője, hogy a munka és egyéb tevékenységeit hivatástudattal végzi.

2. A hivatástudattal végzett tevékenység sem garantálja azonban azt, hogy a munkája a történelem ítélőszéke előtt is haladó tevékenységnek bizonyul. Ezért a társadalom politikai erőinek olyan **közéleti-politikai identitás-mintákat** kell kidolgoznia és felajánlania, amelyek a következőt mondják:

Ha Te azt a helyet foglalod el a társadalmunkban, amit Neked én ajánlok, ha azokat a célokat követed, amiket én tűzök ki és azokat a feladatokat valósítod meg, amiket én javaslok, akkor garantálom, hogy a munkád eredményes lesz és hosszabb távon sem derül ki az, hogy tévedés volt ezért dolgoznod.

A választás joga és felelőssége pedig a választóé.

Ha jó a választék és ha jól választ, akkor a pályafutása végén derűsen nézhet vissza arra.

*

Természetesen az egyént mindvégig elkíséri a régi-új családja és soha nem szakad vége az intézményes tanulmányainak sem.

*

A harmadik kérdés pedig az, hogy mi a teendő, ha a „jelző” azt mutatja, hogy valamit nem, vagy nem elégséges mértékben kapott meg?

A „jelzők” tömegesen azt mutatják, hogy a szocializációs folyamatokkal még ezen a nagyon egyszerű megközelítésben is nagy és növekvő gondok vannak.

Az külön gond, hogy ebben a folyamatban éppen az a **három általános emberi érték is elértéktelenedik**, amelyekkel az emberi gondok általában megoldhatók, kezelhetők. Ez a három alapvető érték az általában vett tudás, az általában vett munka és a nemes emberi érzelmek köre (szeretet, szerelem, hit, humor és katharzis).

A gondokkal szemben tehetetlen egyének védekező jellegű közönybe húzódnak, kiszolgáltatottá válnak mindenféle manipulációknak.

Kiútat ebből az jelent, ha az emberek tudatára jönnek ennek. **Ha olyan közösségeket hoznak létre, amelyek képesek arra, hogy regenerálják mindazokat a törődés-tartalmakat, amelyekre nekik és gyerekeiknek szüksége van. Család-szerű közösségekben bizonyos fokig regenerálni tudjuk a családok minimális törődés tartalmait. A tevékenység közösségekben olyan tevékenységeket végzünk, amik eredőik tekintetében is garantáltan haladóak. A VE-GA szintjén pedig olyan identitást hordtunk ki és kínálunk fel, ami módot nyújthat egy sikeres és boldog életre.**

A VE-GA szocializációs mezőiben illetve tereiben ezek tervszerűen felépítve vannak jelen.

Bárkinek és bármilyen képzést tartunk, a fentieket nem hagyhatjuk figyelmen kívül, ha érdemi segítséget kívánunk nyújtani.

III. kifejtési szint:

Az alapvető kérdés az, hogy mi változott meg mintegy 30 év alatt?

A társadalmi szocializáció folyamat-rendszere semmivel nem működik jobban viszont jóval bonyolultabbá vált. Ennek előbb egy rövid összefoglalóját adom, aztán elmerülök egy kicsit a konkrétumok világában.

Mindenek előtt a mértékadó szocializációs aktorok köre bővült ki. Véleményem szerint ma már a következő 9-et érdemes elkülöníteni a régi „körök” szerint rendezve:

I. A család köre:

1. Család

II. A család és az iskola köre:

2. Óvoda
3. Iskola-rendszer (a középiskola végéig)
4. „Tizenéves társadalom” („iskola alatti / melletti”)

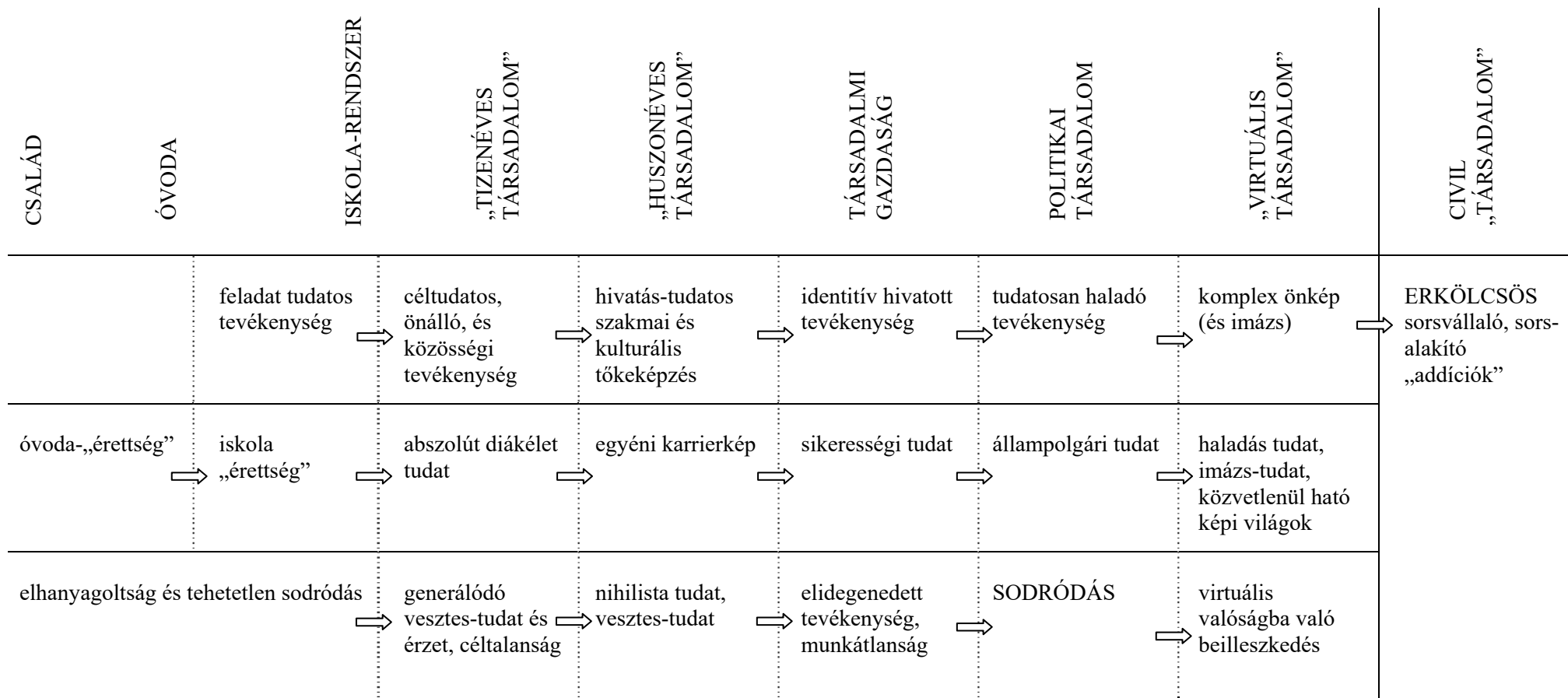
5. „Huszonéves társadalom” (felsőfokú iskolák „alatti / melletti”)

III. A család az iskola és a társadalom köre:

6. Társadalmi gazdaság
7. Politikai társadalom
8. „Virtuális társadalom”
9. Civil „társadalom”

Nézzük a Ditti ábrája alapján továbbfejlesztett szocializációs folyamat-rendszert – amit azonban nem tekintek egy kiérlelt, végleges változatnak:

Szocializációs folyamatrendszer a VE-GA szerint (2009)

Az óvoda a család kiegészítő-kiegészítőjéből önálló funkciójú aktorrá vált.

Egymással is összefüggésben szakadt el egymástól – és nyert önálló funkciókat – a középiskolai és főiskolai/egyetemi világ. A középiskolák „alatt/mellett” kialakultak a „tizenéves társadalmak” körei. A felsőfokú iskolák „mellett/alatt” pedig kialakultak a „huszonéves társadalmak” körei.

A pártpolitikai demokrácia kifejlődése pedig létrehozta a politikai „osztályt”.

A legvitatottabb szocializációs aktor ebben a modellben az ún. „virtuális társadalom” lehet. Létezik embereknek egy sajátos összessége, amelyek mesterséges részvilágokat, világképeket és világnézeteket alkotnak megtévesztő valóság-hűséggel (sokszor csak áttűnő határokkal a valósághoz). Ők és ezek alapvető befolyást gyakorolnak az emberekre, akik védtelenek ezen emberek szándékai és ezen világképek, „világnézete” hatásai ellen.

Az ún. civil „társadalom” vitathatatlanul (új) önálló szocializációs aktor, de a többitől eltérő, más logika mentén született és működik. Alapvetően azért, mert – legalábbis elvben – citoyen polgárok szabad társulásából szerveződik.

Eltérően a 30-20 évvel ezelőtti helyzettől, most nincsenek „kész” nézeteim és megoldásaim a szocializációs rendszer és a regenerációja vonatkozásában.

I. Változások a család körében:

A tradicionális társadalmi identitás-elemek megszűnőben vannak. A közvetítésükre amúgy is mind alkalmatlanabb családoknak lassan nincs is mit közvetíteniük. Kulcsfontosságú változás az is, hogy gyökeresen változott meg a gyerekek családi feladat-rendszere. A szülőkkel (rokonokkal) közös játék és munka – ezek összefüggtek és családi, háztartási tevékenységekhez kapcsolódtak – megszűnőben vannak. Megszűnőben van az utánzások és szoktatások azon rendje is, amelyek elsősorban a kisgyermek anyagcseréjéhez kapcsolódtak. Másrészt a közvetlen környezete rendezéséhez és a körülötte élőkhöz való alkalmazkodáshoz kapcsolódtak.

Az – identitások kialakulásában alapvető szerepet játszó – lehívásos azonosulások tekintetében is növekvő gond van a lehívható minták növekvő hiányai és zavarossága miatt.

A helyükre – jobb esetben – praktikus „fejlesztő tevékenységek”, illetve óvodai, iskolaelőkészítő, majd iskolai feladatok kerülnek. Rosszabb esetben TV, net, csavargás, sodródás, tölti ki ezt az időt, az elhanyagolt gyerekek körében.

Az iskolaérettség szempontjából már itt három jól kivehető „csoportja” alakul ki a gyerekeknek.

Erős kisebbségben vannak a feladattudatos magatartású gyerekek, de ők is két különböző csoportba sorolhatók.

1. A „klasszikus” feladattudatosak esetében ugyanis ez nem konkrét feladatokra szól, hanem a magatartásuknak egy igen lényeges, általános alkotója. Ebbe – hogy úgy mondjam – bármit beírhat maga a gyermek az elfogadott (szeretett) felnőtt által, az az iránti feltétlen bizalommal.

2. Manapság mindinkább teret hódít a feladattudatosság azon verziója, ami célzottan és tudatosan a tanulásra és az iskolai teljesítményre irányul, arra kondicionál.

Az első esetben a gyermek általában érett hat éves korára, az iskolába lépése idején és ennek részeként „iskolaérett”. A második esetben lehetséges az, hogy „csak iskolaérett”.

A harmadik csoport az elhanyagolt és tehetetlenül sodródó gyerekek csoportja.

II. Változások a család és az iskola körében:

A fenti helyzetben a család teljesítménye és az eleve magas és növekvő teljesítménykövetelménnyel induló általános iskola között akkora a különbség, hogy **az egyébként is fontos óvoda nélkülözhetetlenné vált, mint önálló aktor.**

Az elmúlt évtizedben pedig kialakult az a sajátos helyzet, hogy az igényesebb családok körének jelentős hányadában (nekik lesz hangsúlyozottan fontos a „csak iskolaérettség”) önálló céllá válik az, hogy **a gyermek három éves korára óvoda-képes, illetve „óvodaérett” legyen.**

Így – ezután – kerülnek a gyerekek az iskolába részint feladattudattal, részint csak

„iskolaéretten”, részint elhanyagoltan és tehetetlenül sodródóan – jó esetben – az óvodából.

*

Mielőtt belépnénk az általános iskola első osztályába, érdemes alaposabban körülnézni a gyermekeink belső világában.

Kardinális kérdések, hogy **mi a helyzet a gyermeki alapidentitással (1)**, ezen belül **mi a helyzet az emocionális életükkel illetve az autonómia alapjait jelentő fontosság-érzéssel és szeretet kiélési lehetőségekkel (2)?**

1. Nehéz felmérni annak a jelentőségét, hogy az identitás készen kapott adottságból (mi idősebbek, egyszerűen belenőttünk ezekbe) feladattá változott. Ezt minden egyes individumnak magának kell a maga számára kihordania.

Tradicionalis változataik „törmelékei” együtt kavarnak mindenféle más „törmelékkel”. A bomló/átalakuló családok maguk is átfogó identitásválsággal küzdenek – ráadásul az összekerülő fiatalok is más-más „törmelékkel” és válsággal.

Mindez a „fogyasztói pörgés” közepette, attól fenyegetve, hogy ha a gyerek nem sajátítja el a „hatékony pörgést”, akkor lemarad a (világ-)gazdaság expresszéről és a perifériára szorul.

Még az ún. jobb családokban is túlzottan leszűkül/racionalizálódik minden. **Ahelyett, hogy a gyermek „végtelenjei” lennének megalapozva, megformálva, ennek az ellenkezője történik.**

A család által régebben közvetített értékek, példák, minták (amik kiegészítettek a lakóhelyiek) az identitás kialakulásának öntudatlanul adtak végtelenül tág kereteket és mégis egyértelműeket.

A belakhatóság, a konkretizálódás lehetőségeit a család, a rokonság, a lakóhelyi környezet és a társadalom körvonalazta, tette tapasztalhatóan élhetővé, igen sokféle módon.

Ez a megélés abban is sokféle és konkrét volt, hogy sokféle konkrét emberrel és konkrét közös tevékenységben (munkában és játékban) valósult meg.

2. Ezekben, ezeken keresztül tanulódtak a nemes emberi érzelmek is ugyanúgy, mint a negatívak. Mindebben alakultak ki az emocionális hálók – illetve nyert ezekben önálló helyet, szerepeket a gyerek.

A szeretet-kapcsolatok a gyerekekkel való konkrét törődésben formálódtak ki, tartalmukként a gyermek fontosságával is. Ezek felsőbb fokaként jelenhetett meg az, hogy a gyermek is törődhetett a szeretett emberrel (felnőttel is), biztonságban és biztonsággal elégítve ki a szeretni vágyását.

Ez a fontosság tudat és ez a belőle kiáradó szeretet alapozza meg a gyermek önállóságát, ennek fejlődését a környezetében.

Beszűkültek, egyben – a beszűkülés mellett – kiritkultak ezek az emocionális hálók. Még ehhez képest is csökkentek ezekben a gyerekek szereplehetőségei illetve az ezekre való hatásuk.

Különösen kiritkultak a testi kontaktusok (ezek száma, ideje, bensőségessége), a közös – és rendszeres – játék és (háztartási, házi, házkörüli) munka. Ez utóbbival kapcsolatban alapvető problémák jelentek meg a felelős önállóságra való neveléssel, illetve a szabályok közös kialakításával és tanulásával is.

*

A család és iskola körén belül az általános és a középiskolai világ is erősen megváltozott.

Az iskolák közötti kapcsolatok gyakorlatilag megszűntek és azok zárt világokká váltak, ugyanakkor jelentős mértékben lekötik a diákok szabadidejét, energiáit és anyagi erőit.

A 7-12 évfolyamok diák-társadalmja sajátosan megkettőződött. Az iskola védelmében, mintegy az „alatt/mellett”, „tizenéves társadalmak” alakultak ki. Ezek az iskola-rendszer kereteiben generálódnak, de azokon kívül – főleg a szórakozóhelyeken és a neten – virágzanak, gyakorlatilag minden felnőtt kontroll nélkül.

Ezek a „tizenéves társadalmak” önálló szocializációs aktornak tekintendők.

Az ideáltipikus funkciórendszert és a sikerismérvet – az iskolarendszerből való kilépéskor elvárt hivatástudatot – mindez alapvetően módosítja. Ezek eleve külön és más funkciójú aktorok, önálló sikerismérvékekkel. Közülük ebben a körben már, csak a középiskolás kora lezáruló iskolai világ két

aktorával foglalkozunk.

Az eredeti részfunkciók formailag nem változtak meg, tartalmilag azonban igen.

„A tudásalapok és az önállóan tanulni tudás készségeinek megszerzése” részfunkció körében az ún. tudástársadalom jegyében megkezdődött a változás a készségszintű tudások irányába – egy erősen menedzseres karakterrel.

Ami a probléma-kezelés készségeinek megszerzését illeti, ezirányban is komoly elmozdulás van kialakulóban. Azonban nem személyiségfejlesztési karakterrel, hanem egy szűk értelmezésű praktícizmussal.

Mindez szervesen függ össze a „beillesztés a társadalmi-gazdaság szervezetébe” részfunkció tartalmi változásával.

A tovább nem tanulók esetében ez *régebben* azzal a követelménnyel járt volna, hogy pl. a szakmunkásoknak hivatástudata legyen a tanulmányaik végére. Ez a tradíciók és a társadalmi kondicionálási rendszer alapján, egy nagyon alapvető változtatban meg is valósult.

A továbbtanulókkal szemben azonban a követelmény „teljesítése” évekkel későbbre tolódott.

A tradíciók azonban leépülőben vannak és elkülönülőben van a „huszonéves társadalom”.

Most a középiskolák végére sajátos helyzet állt elő. Nincs a szocializáció szempontjából egyértelmű sikerismérv/követelmény.

Ez összhangban van azzal a ténnyel, hogy az iskolarendszer – különösen az ebből a szempontból fontos 7. és 12. évfolyam között – lényegében megszűnt egyben társadalmi akadálypálya is lenni. Nem készít fel a mindennapi társadalmi-gazdasági problémákra, azok kezelésére.

Szocializációs szempontból továbbra is három jól kivehető „csoportja” van a gyerekeknek:

- 1. A helytel-közzel ideáltipikusan fejlődő tizenéveseket céltudatos önálló és közösségi tevékenységek jellemzik.**
- 2. A többségre egy sajátos „abszolút diáklét tudat” jellemző.**
- 3. A már kisgyerekkorukban is elhanyagolt, tehetetlen sodródással jellemezhető illetve az iskolában lemaradókat viszont mindinkább generálódó céltalanság, vesztes tudat és érzet jellemzi.**

A „tizenéves iskola alatti világ” pedig mindezeket nagyjából, egészében erősíti, de a fő veszélyességét az jelenti, hogy a feszültségkezelésnek a mentálhigiénésen csapdás változatait erősíti.

Igen sajátos ebben a körben az „aranypedál” diákok megítélésének gyökeres átalakulása. Közutálat helyett immár tekintély övezi őket és mindinkább mintaadóvá válnak.

Ez azt mutatja, hogy a diákok nagyobb része elfogadja verseny – iskola – rendszert és célként a jövedelem (karrier) és fogyasztás centrikusságot.

*

Politikailag túlérzékeny világunkban érdemes néhány szóra megállni a középiskolák és a „huszonéves” (felnőtt) világ határán.

Olyasmiket írtam ugyanis, hogy például az iskola világa megszűnt „társadalmi” akadálypálya lenni (és emiatt nem készül fel a társadalomban lévő életre). Azt is írtam, hogy régebben a szakmunkásképzők adtak valamiféle hivatástudat alapot, míg manapság egyre kevésbé.

A tovább nem tanulókkal kapcsolatban pedig azt írtam, hogy velük szemben manapság – szemben a régi helyzettel – egyszerűen nincs elvárás/követelmény.

Ez egyes felületes olvasóknak azt sugallhatja, hogy jobbnak ítélem a múlt rendszerbeli szocializációt, mint a jelenlegi kapitalista környezetét – vagyis jobbnak „azt” a szocializmust, mint „ezt” a kapitalizmust.

Én azonban azt mondom, hogy ami eredményesebb, az nem okvetlenül jobb. Azt mondom, hogy az eredményesebb szocializáció nem okvetlenül szolgál jobb célokat. Azt mondom, hogy ha eredményesebb is a szocializáció a szocializmusban, az nem okvetlenül jelenti azt, hogy maga a

szocializmus jobb.

Valójában a helyzet az, hogy nem a politikai rendszerváltozással összefüggésben változott meg az iskola rendszer. **A társadalmi szocializáció minőségi átalakulása lényegében a rendszerváltástól függetlenül kezdődött meg a '90-es évek utolsó harmadában.**

Szocializációs szempontból tehát a változás alapvető időszaka nem a '88-'91-es időszak, tehát a határvonal ezen a területen nem a szocializmus és a kapitalizmus között van. Más kérdés az, hogy egy, az ideáltípusokhoz közelebb eső rendszer – utoljára – a szocializmus alatt működött.

A különbség alapvető oka pedig az, hogy „akkor” a – tágabban értelmezett – identitást az egyének még készen kapták, míg ma már az identitás kihordása egyénileg megvalósítandó feladat.

A múltban az elfogadható helyek, célok, feladatok, emocionális kötődések adottak voltak. Adottak voltak a „hivatalos” társadalmi pályák és ugyanígy, mint a kiskapuk világának útjai. Az iskolai pedagógiai munkának gyakran ezek tanítása jelentette a fő feladatait.

A tradíciók és a hivatalos ideológia a szakmunkás-képzésben – családi és iskolai utakon – „akkor” még továbbadták a szakmák sajátos megbecsülését és becsületét. Társadalmi súlya volt számos szakmának, amelyek eródálódása a '70-es évek végén kezdődött meg.

A gimnáziumoknak (az érettséginek, a maturalásnak) „akkor” még egyrészt tradicionális gyökerű presztízse volt. Másrészt – amíg a '70-es évek végén ez is eródálni kezdett – hangsúlyozottan főiskolai/egyetemi előiskola rangot jelentett a gimnázium.

Mindezek megszűntek és gyökeresen új helyzet alakult ki.

*

Más megközelítésben visszautalok a pedagógiának arra a súlyponti feladatára, hogy össze kell hangolnia a fejlődő személyiség és a változó társadalom (társadalmi-gazdaság) igényeit – ez utóbbiak lényegét belső motivációkká alakítva.

A tradicionális, ideáltípusosabb szocializációs rendszert jól be tudta lakni a szocializmus felülről-lefelé transzmissziós rendszere.

Ez a kapitalizmus új változatának nem is felelt volna meg, de le is rombolta, mert – ami a lényeg – nincs is rá szüksége. Más kell neki! Nem egy ideáltípusos szocializációs rendszer, hanem egy olyan, ami megfelel a manterizmusnak.

Nem épít magának ideális szocializációs rendszert, jó neki egy amolyan „szedett-vedett”. Ez azonban – és ez igen figyelemre méltó – alkalmas a pozitív építkezésre is!

*

Az ifjúsági társadalom növekvő hányada lép át a "huszonéves" főiskolás világ határán, amelyen túl egy gyökeresen új, más minőségű helyzet alakult ki, illetve van kialakulóban, mint 10-15 évvel ezelőtt. **És ezzel egyben egy új társadalmi szakadék is megszületik, amely azoktól választja el őket, akik ezt a határt nem lépik át.**

Ez a helyzet egyrészt megfelel a társadalmi-gazdaság aktuális igényeinek, másrészt rendkívül komolyan hat a társadalmi felépítményre, illetve a társadalom mértékadó többségének személyiségére is.

A kettészakadó huszonéves társadalom fő alakítója az a munkaerő piac, amelyet a globalizálódó fogyasztói, posztindusztriális információs társadalmi-gazdaság mozgat.

1. A "huszonéves" főiskolás világ – a továbbiakban csak ennek tartom fenn a "huszonéves" titulust – alapvető feladata a rendkívül rugalmas, alkalmazkodóképes, mozgékony tőke- és képesség-kombinációk elsajátítása (vagyis egy, a manter-imperializmussal adekvát ún. kulturális tőke kihordása).

Erre alakul ki ez a "huszonéves világ" – sajátágosan valóságos virtualitással – ahol úgy is lehet létezni, hogy a világ valóságos problémái meg sem érintik a hallgatókat.

Emberi-rendszeri értelemben ez egy olyan humán (szocializációs) mezőt jelent, amiben a hallgatók

egymás mellett, de nem együtt élnek. Gyakran egészen közösség-szerű formákban élik ezt, de minden kollektivitás nélkül.

A fő szocializálója az így együtt-létezők campus(-szerű) kultúrája, másrészt a médiák, a tömegszórakoztatás és a fogyasztói ipar, a maga külön erre a rétegre szabott marketing- és reklámvilágával.

Ennek a szocializációs mezőnek azonban határozottabban globális jellege van, mint bármelyik másinak és ez maga is globális jelenség. Egyben sajátos vonásai a szexuális szabadság, a legitim családi együttélés, a legitim lógás, az új életmód-minták sokasága. Eredményük egy olyan új szubkultúra, amely lassan a társadalom mértékadó hányadában is teret hódít és szubkultúrává teszi a megelőző, társadalmilag meghatározó kultúrákat.

Megszületik és rögzül egy új társadalmi kaszt, amely az individuális tőkékért versenyez, amely legitim módon felszabadított – ezen élettartama időszakára – amely önálló integrációra készített és egészében az ún. posztmodern ifjúság.

Ennek az ifjúságnak – éppen a fentiek miatt – igen jelentős a kulturális autonómiája. Azért is, mert a tanulási tevékenységük lényege a manierizmussal adekvát kulturális tőkeakkumulációra irányul. Erősíti ezt az autonómiát az idegen nyelvek használata, az infó-kommunikáció és a hálózati (egyben szinte sterilen "játshmás") kommunikációs kapcsolati rendszerek anyanyelvi szintű, sőt ahelyett történő, mind általánosabb használata.

A "huszonévesek" tudatának sajátos alkotói a gazdasági liberalizmus és a politikai popularitás. Értékszemplélettüknek pedig meghatározója a fogyasztói piac értékeinek dominanciája.

Legerősebb kohéziós erői ennek a – ma még – szubkultúrának, a résztvevői által megélt hasonló vagy azonos élmények és tapasztalatok sokasága, a belterjesség kulturális egymásra utaltsága és az – akarva, nem akarva – "közös" eszmék, cselekvési minták, élethelyzetek és életutak adottsága. (Egy sajátos "Mátrix"ez.)

Ezen kultúra sziget-jellegét erősíti az, hogy a benne szocializálódók integrációja, egyben globális integráció is és a létük magas fokon önálló a társadalmi környezetben. **Ha ennek a "világnak" van általános ideológiája, akkor annak a lényege az, hogy nem (okvetlenül) kell legyőzni a problémákat. Lehet velük együttélni is úgy, hogy új és új lehetőségekhez és esélyekhez lehessen jutni. Így (is) lehet sikeressé és sikeres fogyasztóvá válni.**

A már említett fő szocializálók erre alakítanak ki variálható ideológia-elemeket, amelyek a fennállóba építik be az alkotó kreativitást, a spontaneitást, sajátos "beelőző" jövőképeket kreálva. Ezek feleslegessé tenni látszanak az ezen való gondolkodást és mellesleg igen nehézzé is teszik a hasonló kidolgozottsági szintű – tehát elfogadható – alternatívák kihordását.

Ezek a készen adott, magas kidolgozottsági szintű reklám-marketing háttérrel közvetített és sugallt "jövőképek" erősen hatnak a tizenéves világra is – különösen annak az "iskola melletti" alkotójára – de sajátos módon erősen hatnak a felnőttek tömegeire is.

Ennek fő oka talán az, hogy az idősebbek mind nagyobb hányada veszi el identitását a maga világában és – jobb híján – hajlamosak azonosulni a gyerekeik "huszonéves" ideológiáival, amelyek egyre kevésbé csak a főiskolás huszonévesek ideológiái.

*

Mindez természetesen nem fátum, nem kell, hogy így legyen, hiszen már leírtam azt, hogy ez a szocializációs rendszer – ha ilyen és így működik is – figyelemre méltóan alkalmas a pozitív építkezésre vagyis "belakható" egészen másként is.

Ennek tanúbizonysága az, hogy a huszonévesek körében 20%-ra teszem azok arányát, akik számára ennek az életszakasznak a lényege mégiscsak az (etikusan) hivatástudatos szakmai és kulturális tőkeképzés.

Ez sem változtat azonban azon, hogy az optimális továbblépési minimum a (reális) egyéni karrierekép, amelyet a főiskolások (egyetemisták) mintegy 65%-a ér el, míg kb. 15%-uk esetében a nihilista illetve vesztes tudat alakul ki.

2. Kifejezetten figyelemre méltó az a tény, hogy a tovább nem tanuló huszonéveseknek is mintegy 20%-a az, aki (etikusan) hivatástudatos szakmai és kulturális tőkeképzést valósít meg. Mindezt egészen más körülmények között, más kimeneti lehetőségekkel és persze alacsonyabb intellektuális szinten.

Az optimális továbblépési lehetőséget biztosító egyéni karrierképpel azonban – úgy gondolom – csak ezen érintettek mintegy 50%-a jellemezhető, míg mintegy 30%-ukat lehet nihilista illetve vesztes tudattal jellemezni.

*

A társadalom karakterének egészét mindinkább a főiskolát (egyetemet) végzettek – az egyéni karrierképpel jellemezhető – "huszonévesek" arculata határozza meg. Ezért – számolva az esetleges ismétlésekkel – érdemes jobban is megvizsgálni az ő "közegükbe" tartozók főbb jellemzőit.

Elsőként például azt a jellemzőt, hogy ez a bizonyos "egyéni karrierkép" ezt a közeget lengi be általános, sablonos panelek egyszerű, végig nem gondolt kombinációiként megfogalmazódva.

Ezek tartalmát és minőségét a már említett, "beelőző", kombinálhatóan "konyhakész" jövőkép és ideológia elemek határozzák meg. Ezek minőségét egyrészt annyiban határozzák meg, hogy mivel ezek az elemek magas ("menedzseres") színvonalon készek és kombinálhatóak, **végiggondolásukat nem vállalják az egyének.** (Ez egyébként is a nagyon nem létező kollektívák feladata lenne.) Másrészt az egyéni karrierképek minőségét meghatározza az is, hogy nincs identitív alap a határozott, eredeti kombinációkra illetve nagyon labilis a társadalmi- gazdaság és feltétel-rendszere is.

Az egyéni identitás kérdését illetőleg, általában csak a munkaerő piacra való kilépést megelőző évben világosodik meg sokak számára az, hogy nincs készenkapott identitása (tehát identitása neki magának).

Nemcsak arról van szó, hogy hiányzik ehhez a családi, készenkapott alap illetve, hogy a "huszonéves" társadalom "sziget" a társadalom egészében. Arról is szó van, hogy **hiányzik az identitás minták kínálata is, amit elvben a politikai pártoknak kellene nyújtania, az egyes szűkebb társadalmi körökig lebontva.**

Azt már jóval kevesebben ismerik fel, hogy **ez a helyzet nemcsak minden értékalapú és elvű pedagógiát negligál, de a segítői kapcsolatokat is. Sőt a kulturális-nyelvi kódoknak azokat az identitás-alapú dimenzióit is, amik érthetővé teszik egymás számára azokat az embereket is, akik egyébként másként gondolkoznak.**

Mindez ellehetetleníti az egyéni autonómia olyan bázisait, mint a közösségi lét és ezen belül az egyének számára önnön fontosságuknak tudatát és mások szeretésének felszabadult megélést. ("Nem tudják, hogy ki szereti őket és ki nem. Úgy kell összerakniuk az életüket – kevés sikerrel" - mondta Hankiss Elemér 2006 nyár végén egy TV műsorban.)

Mindezek eredményeként természetesen jelentős gondok vannak az önérzettel, önbizalommal – végsősoron az önrendelkezés alapjaival, illetve a társas önrendelkezés képességeivel és kézségeivel.

A "huszonéves kindergartenekben" kialakuló "huszonéves identitások" sajátos infantilis egységei egyféle virtualizmusnak, egyféle menedzszerizmusnak és mindenféle fogyasztói megvalósulási képzeteknek.

Ezt erősen segíti az egyéni szocializációs szerepek intenzív keveredése, hiszen a "huszonéves" gyakran egyszerre kamasz és felnőtt, gyermek és szülő, sőt hallgató és tanár (stb.).

A különböző társadalmi aktorok – köztük a politikai pártok – erre építve, ezzel kalkulálva kreálnak megvalósítói/fogyasztói kvázi identitásokat, kiteljesítve a populizmusukat.

Pozitív kimenetet, csak a valódi társasság, társas önrendelkezés hozhat, valamilyen civil formációban illetve azt kihordva.

*

A következő lépés a kilépés a nagybetűs társadalmi-gazdaságba (már a főiskolások, egyetemisták

számára, hiszen a többiek már rég csatáznak a munkaerő piacon).

III. Változások a család, az iskola és a társadalom körében:

A belépés a nagybetűs társadalomba nem azonos azzal, hogy munkába áll a fiatal.

A magam részéről ezt az egyik – bár fontos – feltételnek tekintem.

A másik – alig kisebb súlyú – feltételnek tekintem a fiatal(-ok) önálló családi háztartásának megszületését, kialakulását, stabilizálódását. Ez nem csak abban az értelemben a gazdálkodás egy meghatározó színtere, hogy a fogyasztás egy meghatározó színtere is. Abban az értelemben is meghatározó, hogy itt értéktermelés is történik, történhet, sőt épülhet a családi háztartásra piacra termelő családi vállalkozás is.

Így vagy úgy, de a háztartás magva, alapja és célja a család. Ebben az értelemben tehát valaki, csak akkor léphet be teljesen valóságosan a társadalmi-gazdaságba, ha önálló családot alapít.

A család – a családi háztartás – stabilizációja jellemzően 26-32 éves kor közé tehető, méghozzá meglehetősen függetlenül attól, hogy jártak-e az érintettek főiskolára (egyetemre) vagy sem.

Részben emiatt az életkori sajátosság miatt is feltehető az a kérdés, hogy miért gondolom én úgy, hogy meghatározóan a társadalmi-gazdaság vizsgája után lépnek be a fiatalok a politikai társadalom világába?

Szeretném kiemelni itt a "meghatározóan" kifejezést, vagyis azt, hogy nem mindenki, sőt van aki – egyre többen – soha nem lesz igazán résztvevője a politikai társadalomnak.

A társadalmi-gazdaságba hivatástudatos szakmai és kulturális tőkével belépők is sajátos virtualitású főiskolai világból lépnek be, nem kevésbé sajátos ideákkal és tapasztalatlansággal. Többségüknek van politikai érdeklődése, de ez éppenséggel arra elég, hogy kérdőjelesek legyenek számukra a demokratikus pártok adott kínálatai. Ezek tehát ritkán hatnak rájuk (hosszabb távon) igazán azonosító erővel.

Az is tény azonban, hogy a társadalmi-gazdaságba belépők többségét adó, jellemzően egyéni karrierekkel jellemezhető fiatalok politikai szocializációja alacsony színvonalú. Alig van politikai aktivitásuk és az is szakaszos – a választásokra koncentrálódik.

*

A társadalmi-gazdaságban való szocializációt alapvetően manapság is az határozza meg, hogy az egyén magán-munkáját hogyan igazolja vissza értéként a társadalmi-gazdasági környezet?

Ideális esetben ez a visszaigazolás pozitív és megerősítő, ami lehetővé teszi az aktív, hívatott munka-tevékenységek végzését és a jellem ennek megfelelő alakulását.

Erre legjobb esélye természetesen azoknak van, akik megelőzően hivatástudatos szakmai és kulturális tőkeképzők voltak. Jó esélyűek azonban a reális karrierekkel jellemezhetőek is.

Meglehetősen sok nihilista és vesztes tudatú sorsa is jobbra fordul – bár ők mindvégig kiszolgáltatottabbak maradnak.

Ezt az esély-sorrendet azonban egy, s más átformálhatja és át is formálja.

A hivatástudatosak számára ugyanis nem okvetlenül csak az a mérce, hogy pozitív-e a gazdasági visszajelzés – ez számukra csak az egyik követelmény. Ugyanilyen fontos ugyanis a számukra az, hogy az általuk előállított/alkotott „valami”, a szónak ne csak a gazdasági értelmében legyen érték, sőt hogy ne legyen (humán, természeti, stb.) értékeket romboló „valami”.

Ezzel az utóbbi követelménnyel igen sokuknak van/lesz gondja. Ez a politikai szocializációjuk folyamatában addig a felismeréshez is elvezetheti őket, hogy a sikeres társadalmi-gazdasági tevékenységük nem hogy nem haladó, de valójában haladásellenes.

Az egyéni karrierekkel a társadalmi-gazdaságba lépők számára ez a dilemma alig-alig jelenik meg, hiszen a pénzben és befolyásban mérhető sikeresség a meghatározó mércéjük.

A társadalmi-gazdaságban maguknak jó helyet találó, eredetileg – jellemzően "középfokú" – nihilistákat és vesztes tudatúakat pedig legfeljebb életük későbbi szakaszában érinti meg ez a

dilemma.

Igaz ugyan tehát az, hogy az alaparányok az előzőekhez képest nem nagyon változnak és a hívatott tevékenységet végzők aránya 10-20%-ra, a sikerességi tudatúak aránya 50-60%-ra, az elidegenedett tevékenységük illetve a munkátlanok aránya 20-40%-ra tehető, de erős az áthangolódás az érintett körben.

Fontos kihangsúlyozni azt is, hogy még az erőteljesen hívatott tevékenységet igénylők sem viselik el ma már a társadalmi elismerés hiányát. Ezért erőteljesen nő a hívatásukat elhagyók száma és aránya. Mivel azonban jellemzően ők hivatástudatos szakmai és kulturális tőkével léptek be a munkaerő piacra, a hivatástudatuk elvesztése nélkül is a leginkább képesek tevékenységi kört váltani. (Esetleg a civil tevékenységükkel kompenzálni hívatott tevékenységbeni hiányaikat, gondjaikat.)

*

A társadalmi gazdaságba bekapcsolódó felnőtt személyek hamar megtapasztalják azt, hogy a tevékenységüket illetve azok eredményességét jelentős mértékben határozzák meg a bonyolult érdekellentmondásokat megjelenítő társadalmi erők küzdelmei.

Másrészt **jelentős részük – többnyire néhány év után – kapaszkodókat keres a "cselekedetei értelmessé tételéhez"**. Ez utóbbi esetben jelenik meg az egyén azon igénye, hogy a tevékenysége ne csak eredményes, ne csak hívatott legyen, hanem értelmes, garantáltan haladó is abban az értelemben, hogy hosszútávon is értékesüljön.

Erre bizonyos garanciát az jelenthet, ha az egyén meggyőződéssel választ a politikai társadalom erőcsoportjai – tehát már nem csak a pártok – identitás-kínálatából. Ezen erőcsoportok mindegyike azt állítja, hogy amennyiben azt a társadalmi célt, tevékenységet és helyet választjuk, amit kínál, akkor garantáltan haladó lesz a tevékenységünk hosszútávon is.

Mi a politikai társadalom?

Elemi alkotóit tekintve azon személyek összessége, akik tudatosan kapcsolódnak be a politikai tevékenység-rendszerbe.

Lényegét tekintve pedig ez egy olyan erőter, amiben az egyének és különféle csoportjaik érvényesíteni igyekeznek a legkülönbözőbb vélt vagy valós érdekeiket.

Mivel teljes és tudatos érdekegyezés még két magánszemély között is lehetetlen, az emberi kapcsolat-rendszereket minden elemükben átszövi az a törekvés, hogy érdekeiket érvényesítsék.

Amikor ezek a magánszférát túlnőve elérik a lakóhelyi szintet, akkor lépünk be a politika világába és az ebbe a világba belépők összessége adja a politikai társadalmat.

Mi a politikai társadalom legszélesebb köre? Az a szint, ahol az egyének a legtágabb körben lépnek egymással konkrét kapcsolatokba, részükként érdek-ellentmondásokba. Ez ma már az emberi kapcsolatok globális szintje.

Lehetséges-e az érdekeinket másként, mint politikai módon képviselni a családi és a baráti köreinken kívül? Nem! Nem, mert az érdekeink tudatos társadalmi képviselete, érvényesítése maga a politika.

Nem politizálni annyit jelent, mint lemondani az érdekeink érvényesítéséről.

A politizálás, mint tevékenység (és mint tudomány) sajátos kompetenciákat kíván meg, mindenek előtt az érdekek szerinti szövetkezés illetve az alku és a megegyezés kompetenciáit. Akik ezek elsajátításáról lemondanak, azok az érdekeik terén (is) kiszolgáltatottá válnak.

A politikai szövetkezésről illetve az ehhez szükséges kompetenciák (pl.: demokrácia technikák, képviseltetési és képviseleti technikák) elsajátításáról való lemondás eleve kiszolgáltatja az egyént azon érdekei terén, amelyeket csak magasabb társadalmi szinteken – sőt esetlegesen már csak globális szinten – lehet érvényesíteni.

Nagyon kifejező a "Gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan!" szlogen abban az értelmezésben is, hogy politizálj helyben és lokálisan úgy, mint egy lokálpatrióta és mint ilyen, képviseltesd magad a politikai élet egyre magasabb/általánosabb szintjein – végül a globális politikai szintéren is.

Mi marad meg az eredeti egyéni elgondolásainkból, az eredeti érdekeinkből, ahogy azok a

politikai alkuk és megegyezések folyamatában a politikai élet felsőbb szintjeire kerülnek?

Talán nem sok, talán semmi, de nem mindegy az, hogy részese voltam ennek a folyamatnak, vagy csak mások voltak részesei, míg én csak az elszenvetője vagyok a következményeinek. Azzal szembe kell néznem, hogy ebben a folyamatban az egyéni érdekeink társadalmasulnak és közérdekként az érdekek felsőbb társadalmi szintjein fogalmazódnak meg újra és újra.

Az érdekérvényesítésnek három kulcsfontosságú szintje van.

Az első ilyen szintje a lakóhelyünk (civil) közéletének szintje. Itt mindazok személyes ismerőseink lehetnek, akikkel az érdekeink részben vagy teljesen azonosak illetve eltérők, esetleg ellentétesek. Itt élünk, itt lakunk, itt tanulunk és intézzük az ügyeinket és itt töltjük el a szabadidőnk javarészét is.

A felsőbb szintű érdekérvényesítésünk iskolája, egyben az egyik nélkülözhetetlen alapja is az, hogy ebben a körben milyen sikerrel egyesül érvényesülő közérdekké a magánérdekeink sokasága. Lehet, hogy ez egy egészen más logikával és kimenettel valósul meg, mint azt a politika magasabb szintjein önkényesen szeretnék.

A felsőbb szintű érdekérvényesítésünk másik alapja – egyben az érdekérvényesítés másik kulcsfontosságú szintje – annak módja és minősége, ahogy a szakmai, hivatásbeli érdekeinket egyesítjük ezen köreinkben közérdekké.

Ez a kettő önmagában is feltétele annak, hogy megfeleljünk az érdekérvényesítés harmadik kulcsfontosságú szintje feltételeinek. Ez a harmadik szint az állam szintje, az állampolgárok politikai tevékenységének színtere.

Az állampolgár az, aki gyakorolja emberi és állampolgári jogait, de azokat egyben felelősségként is kezeli.

A politikai társadalom ezen három szintjén való tudatos választások tehetik igazán értelmessé a cselekedeteinket, adhatják azt a megalapozott meggyőződést, hogy a tevékenységünk garantáltan haladó vagyis hosszútávon értékesül. A tevékenységünk így lehet tudatosan haladó tevékenység, amelynek tudata nézetem szerint a 30 éven felüli, magyarországi felnőtt népesség néhány százalékát jellemzi mindössze.

A politikai értelemben sodródók arányát (akiknek sem lakóhelyi, sem szakmai, sem állampolgári választásai nincsenek – legfeljebb választók) arányát 40-50%-ra becsülöm.

45-55%-ra becsülöm azok arányát, akik úgy jellemezhetőek állampolgári tudattal, hogy lakóhelyi és szakmai választásaik, csak egyes kérdésekben, formálisan illetve választói és/vagy tiltakozói szinten vannak.

Az ezzel jellemezhető politikai társadalom összességében nagyon hajlamos az (antidemokratikus) populizmusra, arra hogy gyűjtőpártokkal illetve azok vezéreivel azonosuljon.

A magyar pártpolitikai szféra nagyon tördelt és egy történelmileg igen mély – a XVI. századra visszanyúló eredetű – törésvonal szakítja ketté, már-már antagonisztikus jelleggel.

Nincs stabil, közös nemzeti alapja a pártok közötti olyan racionális választásnak, amelyet követően nemzeti egység lehet a győztes program magvalósításában.

Az ezzel a problémával terhelt pártpolitikai közéletben nem egyértelműek az egyes politikai programok ideológiai hátterei sem. Az egyes pártok ideológiai aspektusú jobb- illetve baloldali karaktere is tisztázhatatlan.

A pártok szükségképpen válnak gazdaságilag liberális jellegűvé. Ezen túl annál populistábbak, mennél messzebb esnek a politikai liberalizmustól és mindinkább marketing pártokká lesznek, karizmatikus vezetővel, aki mintegy a személyiségében, sőt testében jeleníti meg a pártját (mint annó az uralkodók).

A politikai társadalom többsége ebben a helyzetben érzelmi és nem tartalmi alapon választ – legfeljebb ezen az alapon is.